

Nyt fra Sprognævnet

1996/3 · september

Akkusativ med infinitiv – tyve år efter

Af *Allan Karker*

Overskriften viser tilbage til en artikel som sandsynligvis alle andre end forfatteren har glemt. Den stod i det »gamle«
Nyt fra Sprognævnet nr. 16, april 1976, side 1-6. Under titlen *En usikker prognose* konstaterede den at

sprogbrugen opviser spredte ansatser til at den grammatiske konstruktion akkusativ med infinitiv vil udvide sit område fra sanseverberne til deres nærmere eller fjernere synonymmer ... tiden vil vise om tendensen slår igennem og en sprogforandring fuldbyrdes.

Akkusativ med infinitiv, tænker vel en og anden læser, er det ikke noget på latin? Jo, men konstruktionen forekommer også på dansk og er almindelig sprogbrug i forbindelse med verberne *bede, byde, lade, se, høre, føle, mærke*. I en ledsætning som fx *vi hørte at hun roste børnene* har objektet form af en ledsætning hvori *hun* er subjekt og *roste* er verbal. Men det samme meningsindhold kan i stedet udtrykkes i sætningen: *vi hørte hende rose børnene*. Objektet er her *hende rose børnene*; og det er tydeligt at det grammatiske forhold mellem *hende* og *rose* er det samme som mellem *hun* og *roste* i ledsætningen. Men indholdssubjektet (det logiske subjekt) står her i akkusativ: *hende*, og verbalet står i infinitiv: *rose* – og ligesom i ledsætningen kan dette verbal have et objekt, nemlig *børnene*. De to udtryksmåder kan altså være synonyme, betyde det samme. Men

der er alligevel en forskel, for konstruktionen akkusativ med infinitiv – *vi hørte hende rose børnene* – indebærer nødvendigvis at lydindtrykket er nærværende for høresansen, hvorimod konstruktionen med ledsætning – *vi hørte at hun roste børnene* – kan bruges både når meningen med *høre* er 'opfatte umiddelbart gennem øret' og når *høre* betyder 'erfare ved hvad en anden fortæller': *vi hørte* [fra nogle andre som vidste det] *at hun* [jævnlig eller ved en bestemt lejlighed] *roste børnene*.

Til definitionen af akkusativ med infinitiv hører at infinitiven er uden *at*. Ved *lade* er konstruktionen obligatorisk: *vi lader billedet stå et øjeblik*; ved *bede* har sprogbrugen et konkurrerende alternativ: *jeg bad ham om at vente* ved siden af *jeg bad ham vente*.

Tyve års høst

Det jeg havde iagttaget i 1976, var som sagt at de fire sanseverber – *se, høre, føle, mærke* – var i færd med at påvirke deres nærmere eller fjernere synonyme, som i den hidtidige normale sprogbrug ikke kunne forbindes med akkusativ med infinitiv. Det gjaldt eksempelvis ord som *iagttage* og *fornemme* og især *opleve, tænke sig, forestille sig* og *vise*. I de forløbne tyve år har jeg noteret alle nye forekomster jeg er stødt på, og finder nu tiden inde til at gøre status.

Som hovedregel indeholder den følgende oversigt kun ét citat på hver enkelt sprogbrugstype, men den oplyser tillige det samlede antal forekomster af samme slags.

Uden for sanseverberne har *bede* smittet af på *anmode* (8 forekomster):

Politiet anmoder Københavns Brandvæsen slukke bålene (Jyllands-Posten 4/1 1995).

Svarende til *føle* og *mærke* bruges *fornemme* (10 forekomster):

[så] er vi på vej ind ad Leninskij Prospekt og jeg sidder i tavshed og fornemmer Moskva rejse sig og blive til omkring mig (Hanne-Vibeke Holst 1992).

Det samme gælder nok *opfatte* (1 forekomst), som jo kan bruges om flere sanser:

en høresans der gør [okapien] i stand til at opfatte et græsstrå rasle indenfor en omkreds af flere hundrede meter (Weekendavisen 12/8 1994);

og på samme måde *ane* (4 forekomster):

Man anede mørket komme i slutningen af den første roman (Tjek Århus 2/6 1994).

Fra den gængse brug ved *høre* er konstruktionen overført på et par sammensætninger, dels *overhøre* (4 forekomster):

En dag overhører den 14-årige dreng to mænd snakke om, at de skal myrde Tangs elskerinde (Jyllands-Posten 6/10 1995);

dels *påhøre* (ligeledes 4 forekomster):

Octavian .. påhørte digteren [: Vergil] oplæse digtets 2188 heksametre (F.J. Billeskov Jansen 1982).

Tilsammen har sanseverberne påvirket et ord der betegner en kompleks erfaring, nemlig *oplevelse* (136 forekomster):

Har du nogen sinde oplevet mig bestille uspecificeret smørrebrød? (Anders Bodelsen 1978);

Vi oplever nu den ene kommune efter den anden kræve arbejde til gengæld for kontant bistand (B.T. 12/10 1990);

Borgerne kan godt komme til at opleve den nyvalgte radikale repræsentant i byrådet indgå i et flertal uden om Venstre og de konservative (Odder Avis 5/1 1994).

Det kan smitte af på *genoplevelse* (2 forekomster):

Publikum strømmede til premierebiograferne for at genopleve Bogart fyre sine uddelige replikker af i munden på Lauren Bacall (Årets bedste film 1979).

Synets styrke

Af de enkelte sanseverber er det stadig *se* der øver den største indflydelse på sine synonymmer. Inden for betydningsfeltet 'få øje på' gælder det for det første *opdage* (9 forekomster):

en passager på færgen ... opdagede en kærtret båd drive rundt i farvandet mellem Hou og Tunø (Århus Stiftstidende 30/6 1993);

dernæst *bemærke* (ligeledes 9 forekomster):

Et øjeblik efter bemærkede han Jens Knudsen komme ud gennem Borgporten (Bernhardt Jensen 1979);

fremdeles *observere* (6 forekomster):

Alene inden for de seneste tre døgn har Stevnsfortet observeret et sovjetisk og to polske skibe krænke dansk territorialfarvand (Jyllands-Posten 3/5 1988);

endvidere *finde* (også 6 forekomster):

Det kunne være kønt, hvis Herren eller Fruen fandt Social-Demokraten ligge og flyde et sted (Mette Winge 1990);

samt *skimte* (2 forekomster):

Gardinet var trukket for vinduet, og i halvmørket skimtede jeg nogen ligge henne på sengen (Grethe Heltberg 1985).

Særlig omfattende er påvirkningen fra *se* på synonymmer inden for betydningsfeltet 'bese, se på, være vidne til'. Her er det hyppigste verbum *overvære* (17 forekomster):

Fra balkonens bedste plads overværede dronning Ingrid de festligt flagrende skønheder glide over scenen i det evigt-unge maskespil om kærlighed og sidespring [: Flagermusen] (Århus Stiftstidende 6/11 1994).

Derefter kommer *iagttagelse* (13 forekomster):

Betagende var det således at iagttagelse den radikale folketingsmand Oluf Steen, der syntes at have glemt alt om Viggo Hørup, understrege sin borgerlige dydsirethed (Hans Sølvhøj 1989).

Med betydningsmæssig tilknytning til forestillingen om 'at følge noget med øjnene' optræder *følge* (9 forekomster):

Vi har fulgt det ubevidstes søslange stige op fra dybet og sluge det bevindte menneske (Per Stig Møller 1976).

Næsten lige så ofte møder man *betragte* (8 forekomster):

Så betragter han sig selv [: i spejlet] tage den sidste slurk (Anders Bodelsen 1985).

Sjældnere synonyme er *registrere* (2 forekomster):

Overvågningskameraet registrerer fire mand komme ind i banken (Jyllands-Posten 17/6 1995);

notere (1 forekomst):

Håndværkerne syntes lige så upåagtet at notere de velkendte ansigter passere forbi (Berlingske Tidende 24/4 1980);

og *overvåge* (1 forekomst):

Mag. art. Hans Ole Hansen overvåger sammen med museumsinspektør Jørgen Jensen (begge i hvide kedeldragter) to okser pløje med en ard (Politiken 18/8 1976);

samt *møde* (3 forekomster):

De allierede soldater har adgang til hinandens zoner. Derfor oplever man det groteske at møde adskillige amerikanske soldater i uniform gå strøgtur på Unter den Linden i Østberlin (Jyllands-Posten 31/3 1985).

Grammatisk påfaldende er den uægte sammensætning med verbalpartikel *kikke på* (2 forekomster):

Bl.a. er bevaret et billede, hvor Hitler og Braun kikker på Martin Bormanns tre børn lege på græsplænen (Jyllands-Posten 25/2 1995).

Læse, forudse og huske

Fra *se* kan påvirkningen brede sig til hvad man ser i en bog eller et blad, altså *læse* (13 forekomster):

Således kan man i Berlingske Tidende den 22. oktober 1989 læse partiets politisk-økonomiske ordfører Mo-

gens Lykketoft analysere sig frem til følgende (Weekendavisen 15/6 1990).

En ejendommelig parallel til det ovenfor citerede *kikke på* er den følgende udtryksmåde:

Jeg har læst i avisen om en mand, der hedder noget med Nyrup, forsikre, at han vil gøre alt for at bevare det, han kalder vort velfærdssamfund (Johannes Sløk 1993).

Undtagelsesvis kan en akkusativ med infinitiv også styres af et verbum der udtrykker en følelse der knytter sig til hvad man ser, nemlig *nyde* (1 forekomst):

Århus C – Strandvejsvilla – nyd skoven springe ud i første parket (annonce i home NEWS, maj 1993).

Svarende til at *høre* har influeret på sammensætninger som *overhøre* og *påhøre*, kan *se* smitte af på det sammensatte verbum *forudse* (1 forekomst):

man kan forudse et statsmonopol tårne sig op på Kattegat ligesom på Storebælt (sagt i TV-Avisen 21/10 1977).

Inden for samme betydningsfelt ligger de fjernere synonymer *vente* (1 forekomst):

Det var lige før, man ventede et udvalg af hedengangne Venstre-mænd træde ind (Jyllands-Posten 15/1 1984);

og *forvente* (1 forekomst):

Her opdager du det Storbritannien ... hvor man næsten forventer pirater, Kong Arthurs Riddere og Robin Hood dukke op når som helst (Country Life nr. 3, marts 1995).

Som en parallel til den citerede brug af *nyde* optræder i dette felt også *frygte* (1 forekomst):

at reklamefolkene i alt fald qua reklamefolk var fuldstændig ligeglade med, om godtfolk ... frygtede helvedes afgrund åbne sig (Søren Mørch 1982).

Mens akkusativ med infinitiv altså er ret sjælden ved udtryk for at 'se fremad', er konstruktionen ikke usædvanlig ved et udtryk for at 'se tilbage', nemlig *huske* (11 forekomster):

mange gamle [på Shetland], der kunne huske deres forældre eller bedsteforældre tale et sprog de ikke forstod, og som blev kaldt for norn (Torben Kisbye 1982);

Men jeg synes ikke jeg husker ham tale om jøder (Anders Bodelsen 1987).

Tilsvarende brug af synonymerne *erindre* og *mindes* er derimod ikke observeret.

Forestilling og fremvisning

Til gengæld er konstruktionen almindelig ved to udtryk for hvad man 'ser for

sit indre øje, i fantasien'. Det ene er *tænke sig* (7 forekomster):

Men naturligvis kan man tænke sig indicierne hobe sig op (Henning Bregnsbo 1980);

hvis man tænkte sig en forvirret student slå *blot* op i ordbogen under *blåt* (Johannes Møllehave 1986).

Endnu hyppigere er *forestille sig* (57 forekomster):

Allende kan man ikke forestille sig begå selvmord eller kapitulere, ergo må han være blevet dræbt (Benito Scocozza 1982);

Kunne I overhovedet forestille jer muligheden af en tilsvarende diskussion, som vi havde, foregå i Kreml mellem Sovjetunionens forsvarsminister og fredsbevægelsesfolk? (Hans Engell 1985);

Kan De forestille Dem Verdi komponere »West Side Story«? (Jyllands-Posten 7/1 1992).

I betydningsfeltet 'få til at fremtræde for synet, stille til skue' kan man møde *forestille* (1 forekomst):

en vittighedstegning, der forestiller krigsguden Mars sidde ved en reguleringspult i et studie og trykke på knapper med påskriften »løgne« og »bagvaskelse« (Jyllands-Posten 10/1 1980).

Men langt oftere optræder *vis* (29 forekomster):

Billedet viser palæstinensere smide sten mod israelske soldater (B.T. 2/2 1991);

Klippen viser fire betjente tærskeløs med stave på bilisten og fartsynderen, Rodney King (Politiken 3/5 1992);

den uhyggelige statue ... viser døden med leen og dødningehoved tage et lille barn bort fra dets moder (Danair Magasinet, juni 1993).

En sjælden afsmitning er den tilsvarende brug af *beskrive* (1 forekomst):

Hvilken journalist kunne f.eks. med ord beskrive den daværende justitsminister Helga Pedersen give bolden op på Østerbro Stadion (Jyllands-Posten 16/5 1989).

Hvor stærk den påvirkning er som udgår fra sanseverbet *se*, kan man endelig finde bevidnet i de følgende citater, hvor de ord der fremkalder en akkusativ med infinitiv ikke er verber, men to substantiver, som dog begge rummer en forestilling om et synsindtryk. Det ene er *billede* (1 forekomst):

De fleste husker billedet af en 27-årig konge i militær overfrakke og hans seks år yngre dronning med småbørn flygte i et militærfly i 1967 (Århus Stiftstidende 14/8 1993).

Det andet er *glimt* (1 forekomst):

At se afrakkede folkepensionister, bistandsklienter og andre fattiglemmer tage opstilling i bidende kulde på fortove og i vejkanter for at få et glimt af de kongelige kareter køre forbi, er en sørgelig oplevelse (Weekendavisen 15/12 1995).

Konklusion

Som nævnt i begyndelsen kan sanseverberne indgå to syntaktiske forbindelser, dels med akkusativ med infinitiv: *vi hørte hende rose børnene*, dels med en ledsætning: *vi hørte at hun roste børnene*. Ved påvirkning fra sanseverberne, først og fremmest *se*, har en række nærmere eller fjernere synonymmer nu også fået mulighed for at forbindes med akkusativ med infinitiv; men netop kun mulighed, for de traditionelle udtryksmåder er stadig brugbare, som nogle få eksempler vil vise:

Hver eneste gang oplever barnet sit lille liv slået itu af de dumme voksne (Jyllands-Posten 21/3 1992);

Møller har selv, dage igennem, overværet hvordan hver eneste side er blevet sat op (Henrik Stangerup 1985);

Der var ingen der forestillede sig fattighjælpsvirkningerne afskaffet (Søren Mørch 1982);

denne malede scene fra Højesteret, der viser dommerne siddende ved bordet med advokaterne i forgrunden (Ditlev Tamm 1984).

Hvor ofte disse alternativer forekommer, har jeg ikke forsøgt at registrere. Men på grundlag af de tilsammen 383 forekomster af akkusativ med infinitiv som jeg har observeret gennem de seneste tyve år, tør jeg bekræfte den foreløbige konklusion fra 1976 og fastslå at der i nutidens sprogbrug er en stærk tendens til at overføre den syntaktiske konstruktion akkusativ med infinitiv fra sanseverberne *se*, *høre*, *føle* og *mærke* til deres nærmere og fjernere synonymmer. Statistisk fremtrædende er navnlig *oplevelse*, *forestille sig* og *vise*, men også *overvære*, *iagttage*, *læse*, *huske*, *forfølge*, *bemærke* og *opdage* forbindes jævnlig med akkusativ med infinitiv. Og den nye sprogbrug er ikke en personlig maner hos et fåtal: Af de 383 citater er 77 anonyme, hovedsagelig hentet fra ledende artikler i dagspressen; de øvrige 306 fordeles sig på 246 navngivne forfattere, herunder også journalister og læserbrevsskribenter.

Når jeg betegner denne sprogbrug som ny, er det nok ikke helt nøjagtigt, for der kendes tidligere spredte forekomster, deriblandt enkelte væsentlig ældre eksempler i forbindelse med *forfølge*, *betragte* og *tænke sig*:

Du forfølger Følelserne gennemstrømme dit Væsen (J.P. Mynster 1833);

Denne Tale ... har paa en naturlig Maade paatrængt sig mig, ved at betragte Dig ryge Din Cigar (Poul Chievitz 1845);

Endnu i disse Dage har han [: Carl Ploug] en Drengs Glæde af at tænke sig Berg »falde ned af et Stillads« (Viggo Hørup 1881).

Men hvis akkusativ med infinitiv har haft en videre udbredelse i sprogbrugen, er det blevet overset af forskningen i dansk sproghistorie og grammatik. Der kan dog næppe være tvivl om at konstruktionens aktuelle ekspansion er et af vor tids bidrag til sprogets stadige forandring.

Allan Karker (f. 1926) er fhv. universitetslektor, medlem af Dansk Sprog­nævnet.

SPØRGSMÅL OG SVAR

En eller et case

Spørgsmål: Er substantivet *case* virkelig fælleskøn i dansk? Det står i Retskrivningsordbogen.

Svar: I Retskrivningsordbogen, 1986, er *case* ganske rigtigt henført til fælleskønsordene, altså *en case*, men i manuskriptet til den nye udgave af Retskrivningsordbogen, som udkommer til oktober, er der valgfrihed mellem fælleskøn og intetkøn, altså *en case* eller *et case*.

Fælleskønsformen i Retskrivningsordbogen, 1986, skyldtes at Sprognævnet da den blev udarbejdet, i sin store samling af citater næsten udelukkende havde eksempler på at ordet i dansk var behandlet som fælleskøn. Gyldendals Fremmedordbog, 2. udg., 1963, havde ordet opført som fælleskønsord, men siden 3. udg., 1965, har det dér været opført som intetkøn. I tvivlstilfælde er man tilbøjelig til at lade et fremmedord få samme køn som det tilsvarende danske, her ordene *tilfælde* og *eksempel*, der begge er intetkøn.

Nu har tvivlen bevirket valgfrihed, så det står til den enkelte sprogbruger hvilket køn han eller hun vil foretrække at give ordet.

VS

Skæg og blå briller

Spørgsmål: Hvor gammelt er udtrykket *skæg og blå briller*, og hvordan bruges det?

Svar: Kaj Bom: Mere om Slang (1950) har den ene del af udtrykket: »Efterretningstjenestens folk udgør *de blå brillers brigade*« (s. 131). Dette udtryk finder man også i Politikens Slangordbog, 1. udgave, 1982, mens udtrykket *skæg og blå briller* først er med i 3. udgave, 1989. Det oplyses her at udtrykket bruges »om folk inden for efterretningstjenesten«.

Sprognævnet har i sine citatsamlinger en del eksempler med udtrykket, undertiden i formen *skæg og blå briller*, undertiden blot *skæg og briller*. Vores ældste eksempel er fra 1959 fra avisen Information; her står der bare:

Efterretningstjenesten – ogsaa kaldet »Skæg og blaa briller« (Information 7.3.1959).

Nogle år senere finder vi den korte version *skæg og briller*:

Bag alt det, man er så tilbøjelig til at kalde »Skæg og briller«, ligger altså et forsøg på at genere kredse der generer oberststyret i Athen. (Information 4.11.1971).

Der er næppe tvivl om at udtrykket i sin primære betydning markerer det forhold at efterretningstjenesten optræder i forklædning for ikke at blive genkendt. Efterhånden bruges udtrykket også i mere udvidet betydning om alt det der

ikke skal tages for pålydende, således i en kronik i Information om kvindernes såkaldte seksuelle frigørelse, skrevet af tre rødstrømper:

Frihed? *Skæg og blå briller*, kære venner og veninder. Mændenes frihed. Vores indoktrinerede frigjorthed. (Information 6.5.1970).

Udtrykket er her brugt synonymt med udtryk som *løgn og latin, falsk varebetegnelse* o.l. Vi kan ikke sige nøjagtig hvornår udtrykket er dukket op, men det må være før 1950.

VS

Ekskl. arbejdsmarkedsbidrag, ekskl. moms, ekskl. rabat

Spørgsmål: Skal arbejdsmarkedsbidraget være fradraget ved flg. formuleringer: *Arbejdsmarkedsbidrag medregnes ikke*, og *A-indkomst ekskl. arbejdsmarkedsbidrag*? Vores usikkerhed skyldes at formuleringen *Prisen er 100 kr. ekskl. moms* betyder at momsbeløbet skal lægges til, men at angivelsen *100 kr. ekskl. rabat* indebærer at rabatten skal trækkes fra?

Svar: Begge formuleringer er vejledning vedrørende oplysninger fra arbejdsgiveren om en lønmodtagers indtægtsforhold. I begge tilfælde er meningen at arbejdsgiveren skal oplyse om lønmodtagerens A-indkomst, men fradrage arbejdsmarkedsbidraget.

De to formuleringer har samme betydning, og udformningen er i begge tilfælde entydig. Desuden er vejledningen nødvendig, eftersom A-indkomsten er en såkaldt bruttointkomst, hvori normalt også fradragsberettigede beløb medregnes.

Forskellen mellem brugen af *eksklusive* i vejledningen og i Deres eksempel på en pris der er *eksklusive* moms, er at udgangspunktet i sidste tilfælde er et såkaldt nettobeløb, altså det modsatte af udgangspunktet i vejledningen. For at få det beløb der faktisk skal betales, må man i priseksemplet lægge momsbeløbet til.

Når et beløb anføres *ekskl. rabat*, drejer det sig derimod om et bruttobeløb (ligesom i eksemplet med A-indkomsten), og det anførte beløb er altså større

end det beløb der faktisk skal betales. Hvis man anfører et beløb *inkl. rabat*, opgiver man ikke prisen, men det beløb der faktisk skal betales af køber, og som sælger tilsvarende får ind ved salget. Hvis man tilsvarende angiver et beløb *inkl. moms*, er det ligeledes det beløb der faktisk skal betales, man opgiver.

Det følger af de gennemførte ræsonnementer at angivelser af beløbsstørrelser kan være absolutte eller relative. Hvis en beløbsangivelse er absolut, er det angivne beløb lig med det faktiske beløb. Hvis beløbsangivelsen er relativ, kan det angivne beløb enten være større eller mindre end det faktiske beløb.

Om man ved angivelse af relative beløb vælger et beløb der er større eller et beløb der er mindre end det faktiske beløb, kan bero på om man er interesseret i at beløbet på den der skal betale det, virker så lavt som muligt eller så højt som muligt. Ved udformningen af reklamer spekuleres der netop i den psykologiske virkning af måden at annoncere på. Reklamen for en vare kan være udformet ud fra den forudsætning at det vil have den gunstigste virkning på potentielle købere at beløbet tager sig så lavt ud som muligt; dette opnås ved at angive prisen uden moms. Håbet om en positiv psykologisk effekt på køber kan også være udtrykt ved angivelse af et højere beløb, som kaldes prisen, hvorfra så skal trækkes en rabat. Herved bliver det faktiske beløb nemlig mindre end det forventede, og køber kan leve i troen på at have gjort en specielt god forretning.

V/S

Miljø- og Energiministeriet

Spørgsmål: I en meddelelse fra Statsministeriet fra september 1994 blev det bl.a. oplyst at betegnelsen for Miljøministeriet var ændret til »Miljø- og energiministeriet«, og at betegnelsen for det sammenlagte Landbrugsministerium og Fiskeriministerium var fastsat til »Landbrugs- og fiskeriministeriet«. Brugen af store og små bogstaver i betegnelserne for de to »nye« ministerier i Statsministeriets meddelelse har vakt nogen undren og diskussion blandt kolleger. På den ene side mener nogle at Statsministeriets brug af store og små bogstaver er indiskutabel. På den anden side er nogle af den opfattelse at de statsministerielle embedsmænds ukendskab til retskrivningsreglernes § 12 i Retskrivningsordbogen ikke bør danne præcedens.

Vil Dansk Sprognævn være behjælpelig med en afgørelse (– hvis en sådan overhovedet kan gives)?

Svar: De korrekte skrivemåder er *Miljø- og Energiministeriet* og *Landbrugs- og Fiskeriministeriet*. Der er jo tale om propriæ (egennavne), som efter Retskrivningsordbogen (1986), § 12.1, skal skrives med stort. Og der er yderligere tale om flerleddede navne, hvor der efter ord bogens § 12.2 skal skrives med stort i »de mere betydningsfulde ord«. Navne på offentlige institutioner mv. er nærmere behandlet i § 12.7, der ganske vist mangler et helt parallelt eksempel, men som dog viser brugen af store bogstaver i det flerleddede ministerienavn *Ministeriet for Kulturelle Anliggender*. I 2. udgave af Retskrivningsordbogen, som

udkommer i efteråret 1996, har vi tilføjet eksemplet *Miljø- og Energiministeriet* i § 12.7.

Der er således ikke tvivl om hvad der er korrekt efter Retskrivningsordbogen, dvs. i den officielle retskrivning. Hvem der er forpligtet til at følge den officielle retskrivning, er et juridisk spørgsmål. Det er dog her den almindelige opfattelse at det foruden undervisningsvæsenet (skolerne) først og fremmest er stats-tjenesten der er forpligtet over for de officielle retskrivningsregler.

HGJ

En bleking, flere blekinger

Spørgsmål: Hvad hedder flertalsformerne af indbyggerbetegnelserne til områderne *Halland*, *Småland* og *Blekinge*?

Svar: Retskrivningsordbogen 1986 har opslagsordet *skåning* med bøjningsangivelserne *-en*, *-er*. Af områdebetegnelser med sidste sammensætningsled *-land* afleder man i de fleste tilfælde befolkningsbetegnelsen med *-lænder* eller *-lænding*. Retskrivningsordbogen 1986 har adskillige sådanne afledninger med som opslagsord; almindeligst er i dag *-lænder*, således *gotlænder* og *laplænder*, sjældnere er *-lænding*, fx *ålænding*. Undertiden er der dobbeltformer, især *islænder* eller *islænding*.

Afledningen *ålænding* er i Retskrivningsordbogen 1986 opført med valgfrit flertal *-e* eller *-er*. Ordet *islænding* har derimod kun mulighed for flertal *-e*: *islændinge*; det samme gælder *østerlænding*, *vesterlænding*, *indlænding* og *udlænding*, som altså alle har flertal *-lændinge*. Afledningerne på *-lænder* danner flertal med endelsen *-e*, dvs. *-lændere*.

Ordbog over det Danske Sprog, bd. 20, 1941, har formen *småläending*, som der er tradition for i dansk, og som man derfor må anbefale. Flertal *småläendinge*.

Svenska Akademiens ordlista, 1986, har formen *hallänning*. Svenska Akademiens Ordbok över Svenska Språket, bd. 11, 1932, har *Hallands-Bo*, svarende til et dansk *hallandsbo*, desuden det forældede *Hallands-Far* eller *Hallandsfara-re*, altså *hallandsfarer*. Ordbog over det Danske Sprog, bd. 7, 1925, har ligeledes det forældede *Hallands-far*, som vi kan

se bort fra. Retskrivningsordbogen 1986 opfører en hel række indbyggerbetegnelser med andet sammensætningsled *-bo*, således *nordbo*, *storeheddingebo*, *skagbo*, *vendelbo*, *fynbo*, *mønbo* osv. Dem kan man så at sige altid danne, ofte i mangel af bedre. De føjer *-er* til i flertal, enkelte af dem har dobbeltform, *-bo*, flertal *-boer*, eller *-boer*, flertal *-boere*, således *en nordbo*, flertal *nordboer*, eller *en nordboer*, flertal *nordboere*. Denne mulighed gælder dog sjældent de egentlig geografiske sammensætninger. Man kunne således anvende flertal *hallandsboer*.

Men da svensk øjensynlig i dag har en form svarende til dansk *-lænding* eller *-lænder* og vi i dansk afleder indbyggerbetegnelser af områder med sidste sammensætningsled *-land* med *-lænder* eller *-lænding*, må valget snarest stå mellem *halländer*, flertal *halländere*, og *halländing*, flertal *halländinge*. Blandt danske historikere er der tradition for *halländing*, men afledningen på *-lænder* er mest produktiv i dansk i dag; det må nok blive smagssag om man vil foretrække flertalsformen *halländinge* eller *halländere*.

For befolkningen i Blekinge har Svenska Akademiens ordlista, 1986, både *bleking*, flertal *blekingar*, og *blekingsbo*. Svensk Ordbok, utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet, Uppsala 1986, har alene betegnelsen *bleking*, flertal *blekingar*. Svenska Akademiens ordbok, bd. 4, 1916, har begge betegnelser og oplyser om indbyggerbetegnelsen *bleking* at dens nærmeste analogi er *skåning* og *nårking* (indbygger fra Närke). I dansk måtte det derfor være muligt at

vælge afledningen *en bleking*, flertal *blekinger* i lighed med *en skåning*, flertal *skåninger*, eller evt. *en blekingebo*, flertal *blekingeboer*. Men da *blekingsbo* øjen-synlig er mindre almindeligt i moderne svensk og sammensætningerne med *-bo* også i dansk forekommer som lidt af en nødløsning, må man nok foretrække *bleking* med flertal *blekinger*.

VS

Nedlægge forbud

Spørgsmål: Jeg er en udlænding som efterhånden synes jeg er helt god til dansk. Men jeg kan stadig blive forvirret over forskellige danske udtryk. Kan man fx virkelig sige *Myndighederne vil nedlægge forbud mod demonstrationen*? Når man fx taler om at *nedlægge arbejdet*, betyder det jo at 'lade være med at arbejde', men så skulle *nedlægge forbud* vel også betyde 'lade være med at forbyde', altså 'tillade'!?

Svar: Brugen af *nedlægge forbud* i en forbindelse som *Myndighederne vil nedlægge forbud mod demonstrationen* er helt korrekt. *At nedlægge forbud* betyder nemlig det samme som *at forbyde*, og det vil sige at *nedlægge* her er et næsten betydningstomt »monteringsverbum«, der blot bruges til at montere substantivet *forbud* med i sætningen. Hvis man vil give *nedlægge* en betydning her, må det nærmest være 'lave' eller 'give'.

Den slags næsten tomme verber er der mange af i dansk, specielt i den form for dansk der bruges i tekster fra de offentlige myndigheder. Nogle andre eksempler er *afgive* i *afgive en bestilling* (= *bestille*), *fremsætte* i *fremsætte en erklæring* (= *erklære*), *foretage* i *foretage en undersøgelse* (= *undersøge*), *bringe* i *bringe i anvendelse* (= *anvende*), *give* i *give en tilladelse* (= *tillade*). Det lumske – og svære for udlændinge – er at de forskellige »monteringsverber« ikke uden videre kan udskiftes med hinanden, men hører sammen med bestemte substantiver. Man kan fx ikke »fremsætte en undersøgelse« eller »foretage en erklæring«.

Hvilke verber der skal bruges sammen med hvilke substantiver, kan der ikke gives grammatiske regler for – men der kan ofte gives en historisk forklaring. I tilfældet med *nedlægge et forbud* er forklaringen nok at man helt konkret har tænkt på at *lægge* et dokument med et forbud *ned* på et bord eller lignende. På samme måde kan man også tale om at *nedlægge en protest* (= *protestere*), *nedlægge en påstand* (= *påstå*).

En særlig vanskelighed ved *nedlægge* er at ordet kan have andre betydninger end den hidtil omtalte. Det kan fx bruges i betydningen 'afskaffe eller ophæve': Hvis man fx *nedlægger* en skole, lukker man jo skolen, dvs. afskaffer den som skole. Desuden kan man – som De selv er inde på – *nedlægge arbejdet*, dvs. 'holde op med at arbejde, strejke'.

Det kan virke ulogisk at *nedlægge* både kan bruges i »negative« betydninger som disse og i næsten den modsatte betydning i forbindelser som *nedlægge et forbud* – men sådan er det altså. Særlig forvirrende kan det virke at man ikke kan bruge *nedlægge* hvis man vil tale om at 'afskaffe' et forbud eller 'sætte det ud af kraft', men at man så i stedet må bruge udtrykket *ophæve et forbud*.

HGJ

Udvide autoritet

Spørgsmål: Kan man *udvide* autoritet eller hedder det *udstråle* autoritet?

Svar: I vores klassiske ordbogsværk, Ordbog over det Danske Sprog, bd. 25, 1950, er ordet *udvide* i betydning 3 defineret således: 'lægge for dagen; lade komme til syne eller udtryk; vise'. Så føjes der i brugen om person til: 'lægge en vis opførsel, optræden for dagen eller vise en egenskab, indstilling, følelse i handling'.

Betydningen af ordet *autoritet* opdeles Ordbog over det Danske Sprog i **abstrakt** betydning og **konkret** betydning. Den abstrakte betydning definerer ordbogen således: 'ret til at kræve og evne til at skaffe sig lydighed (i kraft af den stilling man indtager)' (bd. 1, 1919). Som synonyme anfører ordbogen *myndighed* og *magt*. Man kunne som eksempel nævne *forældreautoritet*.

Den konkrete betydning defineres således: 'person eller institution som besidder autoritet'. Blandt de tilføjede eksempler står der:

[som matros] havde [han] bestandig ligget i Kævleri med Skippere, Rhedere og andre *Avtoriteter*. (Holger Drachmann: Paa Sømands Tro og Love. 1878).

Som eksempel på en autoritet kunne man også nævne *forældre*.

Når man kombinerer den citerede betydning af *udvide* med den abstrakte betydning af *autoritet*, må man konkludere

dere at der intet som helst er i vejen for at bruge udtrykket *udvise autoritet*.

Dette underbygges yderligere af en række citater fra vores citatsamlinger. Her optræder *autoritet* i abstrakt betydning, bl.a. i følgende kombinationer:

Jens Arentzen *udtaler sig med autoritet* efter i syv dage at have fulgt den samme uro-patrulje døgnet rundt. (Se og Hør, 12.11.1987).

I Dubai i sin landskamp nummer otte *optrådte* Henrik Larsen med pondus, *autoritet* og gennembrudskraft (Politiken 7.2.1987).

Styrmanden Lars Olsen *optrådte med autoritet* og overblik som bageste mand. (Politiken 28.6.1992).

Ordet *udvise* har lidt mere abstrakt betydning end *udtale sig*, der må betragtes som en af de måder hvorpå man kan udvise fx autoritet. *Optræde med autoritet* er nærmest synonymt med *udvise autoritet*.

Når en person *udstråler* fx autoritet, imødekommenhed, eller hvad det nu kan være, betyder det at det den pågældende udstråler, kommer fra selve hans væsen og i reglen udfolder sig i hele hans personlighed, således

Nis Bank Mikkelsen som Pelle .. i stand til at *udstråle* en kombination af frodigt talent og .. holdningsløshed. (Information, 14.11.1970).

Trods kostumet .. *udstrålede* han en rolig og maskulin værdighed. (Chr. Kampmann: Rene Linjer, 1975).

Udstrålingen kan dog også postuleres at have sit udspring specielt i øjnene:

et dejligt ansigt med levende øjne, der *udstråler* et dybt bevægende menneskeligt perspektiv. (Politiken 31.1.1977).

Men i sådanne forbindelser fungerer øjnene på traditionel vis som »sjælens spejl«.

VS

Adresse og telefoner

Dansk Sprognævn
Njalsgade 80
2300 København S

Fax
31 54 03 60

Giro
6 10 17 20

Abonnement mv.
35 32 89 83

Oplysning
31 54 60 11 (direkte ledning,
mandag-fredag 10-12 og 13-15)

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Det udkommer 4 gange om året og koster 50 kr. (inkl. moms og forsendelse) for en årgang. Man kan kun tegne abonnement hos Sprognævnet.

Usignerede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

Eftertryk er tilladt når kilden angives.

Nyt fra Sprognævnet

1996/3 · september

Akkusativ med infinitiv	
– tyve år efter	1
Spørgsmål og svar	8

Næste nummer udkommer i december 1996.

Ansvarshavende redaktør:
Erik Hansen

Redaktionssekretær:
Vibeke Sandersen

ISSN 0550-7332
Tryk: Bianco Luno A/S, København